

Zwarte schapen in de familie

AAFKE KOMTER ENTRUDIE KNIJN

Mattheüs-effect: wie veel heeft krijgt veel, wie weinig heeft krijgt weinig

Het is december, familiemaand bij uitstek. Sinterklaas, kerst en oud en nieuw zijn van oudsher gebeurtenissen waarbij de familieband centraal staat. Maar lang niet iedereen doet op die manier aan de viering van 'de feestdagen' mee. En lang niet iedereen ervaart de familieband als hecht. Is het waar dat familiecohesie op de terugtocht is, zoals velen menen? Betekent de familie nog iets voor moderne individuen en hoe sterk zijn familiebanden in Nederland? Uit het NKPS-onderzoek blijkt dat sterke familiebanden vooral zijn voorbehouden aan mensen die in een aantal opzichten in de minst kwetsbare sociale positie verkeren. Speciaal mensen van middelbare leeftijd, met een lager opleidings- en inkomensniveau, en alleenstaanden, in het bijzonder alleenstaande moeders, zijn het 'zwarte schaap'.

Uit de gegevens van het NKPS-onderzoek blijkt dat mensen in verschillende mate de familieband ervaren. Zo hebben vrouwen over het algemeen hechtere familiebanden dan mannen en zijn ze meer tevreden over de steun die binnen hun familie wordt uitgewisseld. Jongeren en ouderen ervaren meer hechtheid binnen hun familie en zijn meer tevreden over hoe het binnen hun familie eraan toegaat dan mensen tussen de 40 en de 60 jaar (zie de figuren 1 en 2). Ook lager opgeleiden en mensen met lagere inkomens blijken hun familiebanden als minder hecht te ervaren dan mensen met een hogere opleiding en hogere inkomens.

Hetzelfde beeld komt naar voren bij de kwaliteit van de relaties met partners, ouders, kinderen, en broers en zussen. Vrouwen, hoger opgeleiden en mensen met hogere inkomens zijn meer tevreden over de kwaliteit van hun relaties met deze familieleden dan mannen, lager opgeleiden en mensen met lagere inkomens. Er lijkt sprake van een ware 'midlife crisis': vooral mensen tussen de 40 en 50 jaar oud ervaren hun familierelaties als minder positief dan mensen in de overige leeftijdsgroepen, zoals te zien is in figuur 3. Religie blijkt een positief effect te hebben op zowel de hechtheid als de kwaliteit van familierelaties.

Familiebijeenkomsten

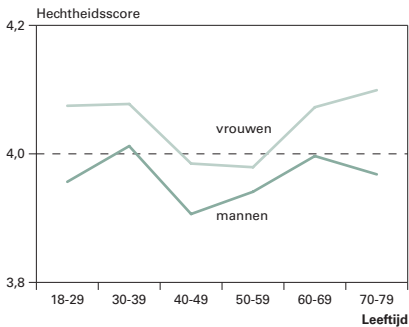
Op basis van de NKPS-gegevens is onder meer nagegaan hoe vaak familieleden bij elkaar komen en of ze vaak bij elkaar logeren of met elkaar op vakantie gaan. Het gaat hier steeds om familie buiten het eigen huishouden. Hoewel de Deense film *Festen* pijnlijk duidelijk maakt dat familiebijeenkomsten niet per se hoeven bij te

Deelname aan familiebijeenkomsten naar sekse, leeftijd, opleidingsniveau, huishoudensinkomen, huishoudenspositie en religiositeit

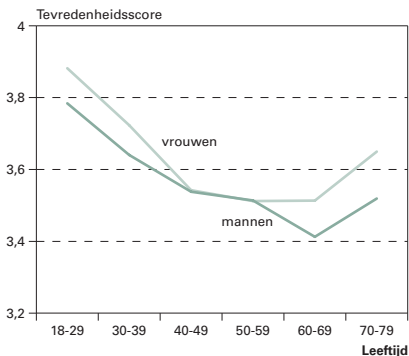
	Reünies	Sinterklaas	Kerstmis	Oudejaarsavond	Te logeren bij familie	Zelf familie te logeren	Met familie op vakantie
	%						
Allen	43,5	38,1	67,1	39,4	34,4	46,4	28,4
	<i>Sekse</i>						
Man	44,3	35,6	63,3	38,4	30,5	42,4	25,5
Vrouw	42,8	40,7	70,8	40,3	38,0	50,4	31,0
	<i>Leeftijdsgroep</i>						
18-29	46,2	37,9	70,4	44,2	42,1	45,0	28,6
30-39	44,0	47,8	72,1	38,9	36,9	43,5	30,8
40-49	43,5	31,9	64,3	37,3	26,5	42,3	26,2
50-59	43,6	30,4	62,4	37,8	29,8	48,0	27,2
60-69	43,3	42,9	67,5	38,8	36,4	57,7	30,5
70+	35,6	38,7	62,2	38,5	34,1	48,0	24,3
	<i>Opleidingsniveau</i>						
Lagere school	30,7	30,5	56,8	40,0	25,8	39,4	22,0
Mavo/Vbo	38,2	37,7	66,0	42,3	27,0	42,4	24,1
Havo/Vwo/Mbo	43,9	39,8	68,8	41,2	32,3	46,1	28,7
Hbo	49,5	40,4	69,0	36,0	40,3	50,6	32,7
Universiteit	54,6	35,4	69,7	32,0	55,2	55,8	33,4
	<i>Huishoudenspositie</i>						
Leeft bij ouders	46,6	34,6	65,5	45,4	31,7	47,7	21,2
Alleenstaand	42,0	29,4	64,2	39,7	46,9	39,9	29,0
Met partner	43,1	38,5	69,1	37,8	35,5	52,1	30,4
Met partner en kinderen	44,8	43,8	67,7	39,0	27,1	44,5	28,1
Alleenstaande ouder	33,6	32,5	60,6	40,8	35,6	42,6	23,5
	<i>Huishoudensinkomen</i>						
< € 950	39,5	36,1	64,1	40,6	37,2	47,6	25,1
€ 950-1.350	39,5	34,7	60,3	39,5	34,1	39,8	24,0
€ 1.350-1.950	42,7	36,5	66,1	41,1	32,9	42,3	26,8
€ 1.950-2.950	44,2	43,0	69,5	39,3	30,1	45,6	30,9
> € 2.950	50,0	38,6	71,4	36,2	37,2	52,5	33,7
	<i>Religieus</i>						
Ja	47,6	40,6	67,0	40,4	34,0	48,5	29,1
Nee	39,1	35,3	67,6	36,1	35,1	44,4	28,3

Noot: Percentages zijn gebaseerd op ja-antwoorden op de vragen naar het voorkomen van familiereünies, vieringen en vakanties.

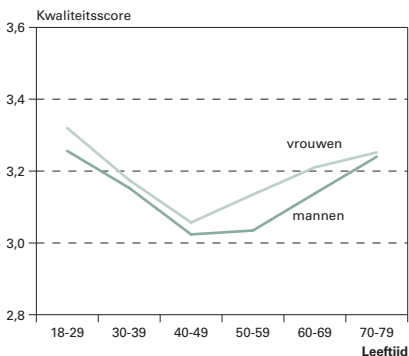
Figuur 1. Hechtheid van familierelaties, naar leeftijd en sekse

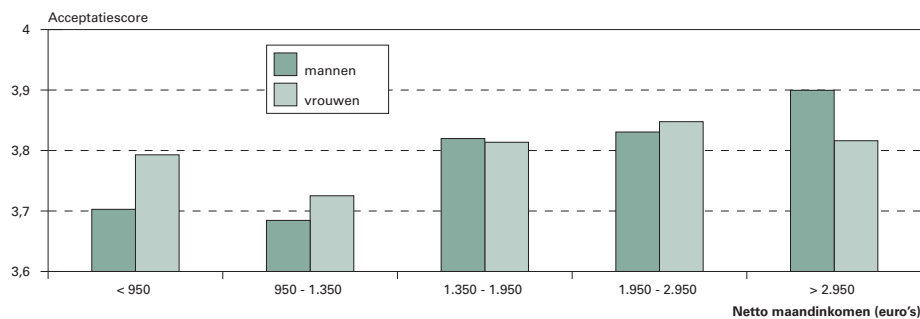
Figuur 2. Tevredenheid met uitgewisselde steun, naar leeftijd en sekse

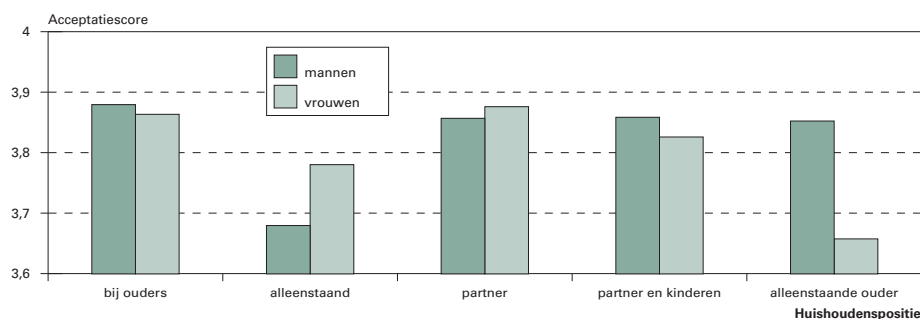
Figuur 3. Kwaliteit van familierelaties, naar leeftijd en sekse

Figuur 4. Zich geaccepteerd voelen, naar huishoudensinkomen en sekse

Figuur 5. Zich geaccepteerd voelen, naar huishoudenspositie en sekse

dragen aan een gevoel van onderlinge betrokkenheid en begrip, wordt er hier vanuit gegaan dat de frequentie van familiebijeenkomsten wel degelijk iets zegt over de aanwezigheid van familiecohesie. De tabel laat zien dat familiebijeenkomsten in Nederland op grote schaal plaatsvinden. Bijna de helft van alle mensen heeft deelgenomen aan familieëunies, vieringen van Sinterklaas, Kerstmis en oudejaarsavond, logeerpartijen of gezamenlijke vakanties.

Vrouwen zijn de meest actieve deelnemers aan familiebijeenkomsten, behalve als het gaat om familieëunies en het vieren van oudejaarsavond. Ouderen, mensen met minder opleiding en een lager inkomen nemen minder vaak deel aan deze samenkomsten dan jongeren, hoger opgeleiden en mensen met een hoger inkomen. Religie heeft een positieve invloed op het bijwonen van familiebijeenkomsten, behalve waar het Kerstmis en logeerpartijen betreft. Alleenstaanden nemen minder deel aan familiefeesten als Sinterklaas, Kerstmis en de viering van oudejaarsavond; wel logeren ze wat vaker bij familie vergeleken met mensen in andere huishoudensposities. Alleenstaande ouders nemen ongeveer even vaak deel aan familiefeesten als mensen in andere leefvormen, maar gaan minder vaak naar reünies en gaan ook minder vaak met familie op vakantie.

Zwarte schapen

Het is mogelijk om op basis van het NKPS-onderzoek uitspraken te doen over de mate waarin mensen zich door de familie geaccepteerd voelen, wie de 'zwarte schapen' in Nederlandse families zijn.

Een op de acht mensen voelt zich niet of minder geaccepteerd door de familie. Het gaat daarbij vooral om mensen van middelbare leeftijd. Er zijn geen duidelijke verschillen tussen mannen en vrouwen aangetoond. Zoals uit figuur 4 blijkt zijn er in de hoogste inkomensgroepen in verhouding tot mensen met lagere inkomens meer

mensen die zich geaccepteerd voelen door hun familie. In figuur 5 zien we dat alleenstaanden, en vooral alleenstaande moeders, zich vergeleken met mensen in andere leefvormen minder geaccepteerd voelen. Niet-religieuze mensen voelen zich vaker niet geaccepteerd dan religieuze mensen. Het typische zwarte schaap is dus van middelbare leeftijd, is laag opgeleid en heeft een laag inkomen, is alleenstaand en niet-religieus. Alleenstaande moeders riskeren eerder zwarte schapen te worden dan alleenstaande vaders.

Als mensen zich niet door hun familie geaccepteerd voelen, is het aannemelijk dat ze zelf hun familiebanden als minder hecht ervaren en dat de relatie met hun familieleden slechter is vergeleken met de witte schapen. Inderdaad blijken zwarte schapen veel negatiever te denken over hun familierelaties dan witte schapen, en hebben ze duidelijk minder hechte familiebanden.

Tot slot

Over het algemeen blijken mensen tevreden met de hechtheid van hun familiebanden en de kwaliteit van de relaties met hun familieleden. Familiecohesie heeft in Nederland niet substantieel geleden onder de individualisering, hoewel door velen negatieve effecten waren verwacht. Voor sommigen is familiecohesie echter minder vanzelfsprekend dan voor anderen. Het zijn de mensen die het toch al beter hebben in termen van opleiding, inkomen en het hebben van een partnerrelatie, die hun familiebanden als hecht ervaren. Vooral mensen van middelbare leeftijd, met een lager opleidings- en inkomensniveau, alleenstaanden, in het bijzonder alleenstaande moeders, zijn kwetsbaar voor een verlies van familiecohesie. Deze 'zwarte schapen' trekken duidelijk aan het kortste eind.

Het volgende principe lijkt werkzaam binnen families: diegenen die toch al in een betere sociale positie verkeren hebben ook de sterkste familiebanden, terwijl diegenen die 'minder bedeeld' zijn als het gaat om opleiding, inkomen en het hebben van een partner tevens de zwakste familiebanden hebben. De Amerikaanse socioloog Robert Merton noemde dit het Mattheüs-effect (naar het evangelie van Mattheüs): wie toch al veel heeft, krijgt ook veel, en wie al weinig heeft krijgt ook weinig.

LITERATUUR:

- Merton, R. (1968), The Matthew effect in science, *Science*, 6, 56-63.
- Walker, A. (red). (1996), The new generational contract. Intergenerational relations, old age and welfare. London: UCL Press.